

Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně
Katedra občanského práva

seminární práce

**Postavení občanského práva v právním systému České republiky
de lege lata a de lege ferenda.**

**Jan Plšek
2005/2006**

Prohlašuji, že jsem seminární práci na téma „Postavení občanského práva v právním systému České republiky de lege lata a de lege ferenda.“ zpracoval sám a uvedl jsem všechny použité prameny.

ÚVOD

Tato práce je napsána v době, kdy se očekává přijetí nového občanského zákoníku. Zda přijat skutečně bude či nikoliv nelze v této chvíli říct. Každopádně tato chvíle „klidu před bouří“ nabízí příhodný prostor k zamyšlení nad otázkou, čím dnes občanské právo je v platném právu ČR, tedy nad postavením občanského práva *de lege lata* a dále nad tím, čím by mělo být, tedy *de lege ferenda*. Současnou platnou úpravu shrnuje a vysvětluje první kapitola.

Hledisko *de lege ferenda*, lze ještě dále posuzovat ve dvou rovinách. Lze zvažovat občanské právo jaké bude (v případě přijetí nové rekonstrukce) a občanské právo jaké by mělo být (podle představ právní teorie o roli občanského práva v současném demokratickém právním státě). Průnik těchto dvou rovin se pokouší najít druhá kapitola.

1. OBČANSKÉ PRÁVO DE LEGE LATA

1.1. Historický vývoj občanského práva v letech 1811-1989

Současný stav platného práva, které zahrnujeme do právního odvětví označovaného jako občanské právo, není výsledkem nějaké racionální komplexní úvahy zákonodárce, ale výsledkem složitého historického vývoje. Abychom tedy dnes pochopili poněkud nepřehledný stav platného práva, neobejdeme se bez znalosti historického kontextu.

Občanské právo je dnes považováno za odvětví soukromého práva. Ne vždy tomu ale tak bylo. V našich zeměpisných šířkách se soukromé právo etablovalo na počátku 19. stol. v podobě rakouského všeobecného občanského zákoníku (ABGB). Hovořit o občanském právu v této souvislosti je však trochu nepřesné, protože pojem „občan“, tak jak jej chápeme dnes, zavedl v našich zemích až revoluční rok 1848. Nicméně, s vědomím této nepřesnosti lze říct, že v té době pojem občanského práva splýval s pojmem veřejného práva. Podoba občanského práva se pak u nás postupně utvářela v souladu s vývojem právní kultury v okolní, zejména západní Evropě.

Zvláštní etapou v celém našem právu se stala léta komunistického režimu po 2. světové válce. Soukromé právo jako takové bylo zcela negováno. Vše právní bylo prohlášeno za veřejné. Kritériem členění právního řádu se stal výhradně předmět právní regulace. Nově vytvořená právní odvětví byla vůči sobě navzájem v souřadném postavení. Každé z nich pozitivním výčtem vymezovalo okruh společenských vztahů, které upravovalo. Působení občanského práva se podle výslovné zákonné definice omezilo pouze na vztahy majetkové, osobní, osobnostní a osobně majetkové, vznikající v oblasti tzv. konečné (osobní) spotřeby lidí. Navíc, jedním z účastníků občanskoprávních vztahů musela být fyzická osoba.¹ Toto pojetí práva našlo svůj výraz v občanském zákoníku 40/1964 Sb.

¹ Hurdík, J. In Hurdík, J., Fiala, J., Hrušáková, M. Úvod do soukromého práva. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 43.

1.2. Současný stav jako důsledek vývoje ČR po roce 1989

Po pádu komunistického režimu v roce 1989, kdy se zcela změnila politická a ekonomická orientace naší země, vznikla potřeba uvést náš právní řád do souladu s právní kulturou západní Evropy. Právo bylo znovu rozděleno na veřejné a soukromé, přičemž občanské právo mělo opět získat své tradiční postavení. Existovaly v zásadě dvě možnosti přístupu. Buď komplexní rekodifikace, kterou by byl zákoník 40/1964 Sb. nahrazen zcela novým zákoníkem nebo novelizace, která by v něm pouze odstranila ustanovení nevyhovující nové koncepci. Zákonodárce se pod tlakem okolností spokojil s provizorním řešením, s tzv. *velkou novelou* obč. zákoníku 509/1991 Sb., která ponechala podstatnou část kodexu z roku 1964 v účinnosti.

Novela přinesla zejména důsledné uplatnění metody rovnosti mezi účastníky občanskoprávních vztahů, přizpůsobení novým tržním podmínkám a odstranění projevů státního řízení v těchto vztazích.

Změnilo se i souřadné postavení právních odvětví. Historicky se z původně univerzálního občanského práva postupně vydělovala specializovaná právní odvětví. Od roku 1991 se systém soukromého práva vrátil do stavu, který respektoval tento vývoj. „*Vznikla tak situace, kdy občanské právo nabylo podobu obecného předpisu vůči ostatním odvětvím, která se sama situovala do pozice předpisu speciálního.*“² Vztah souřadnosti nahradil vztah subsidiarity a speciality (§1 odst 2. Obč.zák.). Vztah občanského zákoníku a jiných právních odvětví lze dnes rozdělit do tří variant:

- 1) OZ upravuje samostatně určité právní vztahy jejichž úprava není jinde obsažena.
- 2) OZ a jiné právní předpisy upravují nezávisle na sobě tutéž oblast.
- 3) OZ upravuje určitou problematiku komplexně, její specifické rysy pak reguluje příslušné právní odvětví. Zde platí vztah subsidiarity a speciality.³

Nově musel být také vymezen předmět občanského práva. Zde se opět nabízely dvě možnosti. Buď nenutit zákon, aby pozitivně definoval sám sebe a spokojit se pouze s deklarováním metody občanskoprávní regulace nebo cesta, kterou se vydal náš zákonodárce, tedy pokusit se o vlastní definici předmětu. Děje se tak v §1 OZ avšak tento pokus vyvolává řadu pochybností.⁴ Zjednodušeně lze říci, že občanské právo je v našem soukromém právu takovým „sběrným košem“.

Ve srovnání s většinou zemí západní Evropy, ale i řadou zemí střední Evropy, je postavení ostatních odvětví soukromého práva vůči právu občanskému vybaveno zřetelně vyšší mírou autonomie.⁵

---

2 tamtéž, s. 44.

3 Hurdík, J. In Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné. Brno : Masarykova universita a nakladatelství Doplněk, 2002, s. 11-12.

4 Hurdík, J. In Hurdík, J., Fiala, J., Hrušáková, M. Úvod do soukromého práva. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 46-47.

5 tamtéž, s. 45.

2. OBČANSKÉ PRÁVO DE LEGE FERENDA Z HLEDISKA PLÁNOVANÉ REKODIFIKACE

2.1. Obecné otázky

Plánovaná kodifikace si klade za cíl odstranit výše uvedené neblahé pozůstatky minulých let. Soukromé právo má být sjednoceno v návaznosti na historickou tradici a v souladu s právní kulturou západní Evropy. Cílem je tedy vytvořit kodex - občanský zákoník, který bude zahrnovat všeobecné právo soukromé, tedy občanské právo chápané jako obecný předpis vůči ostatním dílčím odvětvím soukromého práva.

Obecně můžeme v Evropě rozeznat dvě základní pojetí takového civilního kodexu. Jednak kodex tzv. *komericializovaný*, anebo kodex zpracovaný *tradičním* způsobem.⁶

Kodex typu *komericializovaného* občanského zákoníku je pojat jako zákoník jednotný, všezahrnující, oslabující výrazně roli speciálních zákonů (Nizozemí, Švýcarsko, Itálie, do jisté míry Rusko a další). V 90. letech u nás proběhla diskuze o možnosti přijetí takového zákoníku. Dospělo se k závěru, že takový typ zákoníku není účelný, protože detailně upravuje i některé dosti dynamické oblasti (např. v oblasti práva cenných papírů vznikají stále nové produkty). Občanský zákoník jako kodex, jehož úprava má naopak tíhnout k zakořenění a stálosti, není, zdá se, pro kodifikaci takových oblastí soukromého práva vhodný.

Naproti tomu *tradiční* pojetí občanského zákoníku zachovává dualismus úpravy soukromého práva a odděluje kodifikaci obecného občanského práva a práva obchodního (Německo, Rakousko, Polsko, Francie, Belgie, Španělsko, Lucemburské apod.). Tento model hlavní kodifikace obecného práva občanského (občanského zákoníku) doplněné speciální zákonnou úpravou obchodního práva (obchodním zákoníkem) je historicky svázán s naším prostředím, vycházel z něj i zmiňovaný vládní návrh z r.1937 a chápání soukromého práva přijímané po r.1989. Uvedené pojetí umožňuje vyčlenit z kodifikace občanského práva instituty, které s vlastním účelem civilního práva úzce nesouvisí, protože se týkají jen určitých osob (podnikatelů, resp. obchodníků). Touto cestou *tradičního* civilního kodexu se hodlá vydat i plánovaná rekodifikace.

Vedle tohoto „vnějšího“ vymezení postavení občanského práva v systému právního řádu musí být od základu řešena i jeho vnitřní systematika, resp. systematika kodexu, který je má upravovat. Systematika stávajícího občanského zákoníku je díky četným novelám už jen pouhým formálním zdáním postrádajícím logiku a prakticky neumožňujícím systematický výklad.

System nového zákoníku má být „*založen na úpravě tří hlavních okruhů jako právních institucí, které mají pro obecné právo občanské základní význam: rodina, vlastnictví a smlouva. Jim bude*

---

⁶ Věcný záměr občanského zákoníku [citováno 8. března 2006]. Dostupný z: <http://server.juristic.cz>.

*předcházet úprava toho, co je jim všem společné, shrnutá do první obecné části zákoníku. Následovat bude část věnovaná ustanovením společným, intertemporálním a závěrečným.*⁷

Nový návrh metodologicky vychází z osnovy vládního návrhu občanského zákoníka ČSR z r. 1937. I když věcný záměr deklaruje zohlednění vývoje občanského zákonodárství v novější době, prospěšnost takového pojetí je otázkou. Návraty k tradicím první republiky mají patrně poskytnout legitimitu rozhodnutím našich zákonodárců a dodat argumenty tam, kde to jinak bezradnost neumožňuje.

Použití osnovy z r. 1937 má řešit i další problém, kterým je terminologie. Věcný záměr se na osnovu odvolává jako na „*dobrý vzor ostrým a srozumitelným vyjádřením normativních konstrukcí, důsledným užíváním českého právního pojmosloví a vůbec respektem k dobré češtině.*“⁸ Je bez námitek, že současný stav terminologie je neuspokojivý, ovšem navrhované řešení není bez problémů a bude vyžadovat velmi kritický a opatrný přístup.

Snad nejdůležitějším záměrem rekonstrukce je odstranění přežívajících principů socialistické éry, které leží v samých základech současné právní úpravy a jsou tak přítomny v mnoha platných ustanoveních. Podle starého pojetí je účelem úpravy občanského práva *regulace vztahů*. Projevuje se to v kogentnosti a kazuistice mnoha ustanovení a tím v nežádoucí manipulaci s účastníky soukromoprávních vztahů. Až na pár výjimek je každá vada právního úkonu stíhána absolutní neplatností. Mnohdy je tak sledován spíše zájem státu na zachování právního stavu než zájem jednotlivce.⁹ Cílem právní úpravy soukromého práva by v dnešním pojetí měla být především *ochrana práv a povinností osob*.

Kodifikace občanského práva se tak po dlouhé době chce opět zaměřit především na člověka. Hodlá vyjít z konstrukce, že „*i pro privátní sféru je nejcennější hodnotou svobodný člověk a jeho přirozené právo dbát o vlastní rozvoj a štěstí, jakož i o rozvoj a štěstí své rodiny, způsobem, který nepoškozuje jiné, a že toto umožnit a chránit je základní účel úpravy občanského práva. Úprava majetkových práv (t.j. vlastnictví a dalších věcných práv, dědění a práva obligačního) nemůže být účelem sama sobě, ale jen prostředkem k prosazování základního cíle zákoníku.*“¹⁰

Věcný záměr se v těchto bodech chválihodně odvolává na Ústavu ČR a dokonce cituje Justiniánskou kodifikaci : „*Juris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere (Přikázání práva jsou tato: žít čestně, neškodit druhým a každému dát, co mu patří)*“. Adresát musí už jen doufat, že se zákonodárci podaří tyto ušlechtilé myšlenky skutečně normativně zakotvit.

7 Věcný záměr občanského zákoníku [citováno 8. března 2006]. Dostupný z: <http://server.juristic.cz>.

8 Tamtéž.

9 Důvodová zpráva konsolidované verze návrhu občanského zákoníku [citováno 8. března 2006]. Dostupný z: <http://server.juristic.cz>.

10 Věcný záměr občanského zákoníku [citováno 8. března 2006]. Dostupný z: <http://server.juristic.cz>.

2.1. Konkrétní návrhy změn

Jak už bylo naznačeno, do popředí zájmu je postavena problematika právního statusu osob. Zvláštní důraz je zde údajně kladen na zdravou (ve smyslu správnou) rodinu jako rozhodující moment pro zdraví společnosti. Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, má být celý zrušen a úprava rodinného práva vrácena do občanského zákoníku.

Obchodní zákoník naproti tomu nemá být, s ohledem na požadovaný dualismus soukromého práva, úplně rušen. Jeho rozsah má být však podstatně zredukován, zejména ve třetí části o obchodních závazcích (§ 261 - 755).

Co se týče smluv, tak z jednotlivých pojmenovaných smluvních typů se zachovají v obchodním zákoníku jenom ty, které mají význam pouze pro podnikatelský styk. Zbývající typy smluv mají být přeřazeny do zákoníku občanského. Při té příležitosti mají být odstraněny duplicitní úpravy.

Úpravu občanských sdružení (spolků) má taktéž z valné části zahrnout nový zákoník. Úprava spolků v občanském zákoníku má zároveň posloužit jako generální (subsidiárně použitelná) úprava platná pro právnické osoby typu korporace. Pro právnické osoby typu nadace (včetně fondů) bude obdobně sloužit úprava nadace v občanském zákoníku.

Naopak úpravu pracovní smlouvy věcný záměr rekodifikace odmítá s tím, že „*smyslem občanského zákoníku jako základního kodexu soukromého práva není soustředit v něm úpravu všech soukromoprávních institutů.*“¹¹ Navrhuje zachovat zákoník práce i do budoucna aniž by se však jednalo o zákon konkurující vlastní úpravou obecných soukromoprávních institutů občanskoprávní kodifikací.

Rovněž zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním nemá být rekodifikačními pracemi dotčen, ačkoli teoreticky není otázka zařazení úpravy kolizních norem hmotného civilního práva do soukromoprávní kodifikace, anebo (spolu s normami procesními) do zvláštního zákona jednoznačně vyřešena. V tomto případě jde však právě o tu úpravu, která se dynamicky vyvíjí a mohla by tak narušovat stabilitu obecného kodexu. Nadto se jeví jako praktické vzájemné spojení kolizních norem hmotného a procesního práva v jediném speciálním zákoně.

Proti logice věci jde, zdá se mi, záměr integrace obecné úpravy cenných papírů (co do jejich soukromoprávní stránky) do občanského zákoníku. Má tím dojít k celkové změně zákona o cenných papírech na předpis veřejného práva. Nedokáží posoudit možné důsledky, ale úprava cenných papírů, jak bylo výše naznačeno, je atributem *komercializovaného* občanského zákoníku, který věcný záměr odmítá jako nevhodný. Stejně tak záměr komplexně upravit licenční smlouvu se mi jeví být v rozporu s ideálem stabilního občanského kodexu.

---

11 Věcný záměr občanského zákoníku [citováno 8. března 2006]. Dostupný z: <http://server.juristic.cz>.

ZÁVĚR

Současný stav právní úpravy občanského a soukromého práva volá už dlouho po důkladnější revizi. Od navrhovaného občanského zákoníku se očekává komplexní řešení velkých ale i malých rozporů. Celkový záměr je jistě vítán, ovšem jednotlivá řešení dílčích otázek nutně musí vést a také vedou k názorovým střetům. Není tedy lehké za stávajících podmínek vytvořit celek, který má „*tíhnout k zakořenění a stálosti*“ a který má „*poznámenat životy několika dalších generací*“, jak si to přeje věcný záměr.¹² Předpis čítající více než tisíc paragrafů již nyní vzbuzuje pokud ne přímo obavy, tak přinejmenším respekt.

POUŽITÁ LITERATURA

Věcný záměr občanského zákoníku [citováno 8. března 2006]. Dostupný z: <http://server.juristic.cz>.

Důvodová zpráva konsolidované verze návrhu občanského zákoníku [citováno 8. března 2006]. Dostupný z: <http://server.juristic.cz>.

Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné. Brno : Masarykova universita a nakladatelství Doplněk, 2002.

Hurdík, J., Fiala, J., Hrušáková, M. Úvod do soukromého práva. Brno : Masarykova univerzita, 2002.

---

¹² Věcný záměr občanského zákoníku [citováno 8. března 2006]. Dostupný z: <http://server.juristic.cz>.